

Un liberal, pot defensar la política lingüística de la Generalitat de Catalunya?¹

JOAN VERGÉS GIFRA

Introducció: les crítiques de tipus liberal a la política lingüística

Ara que amb l'aprovació per referèndum el debat sobre l'Estatut s'ha acabat² –a un li vénen ganes de dir «s'ha mort»–, a ningú no se li escapa que «la qüestió de l'ús del català» tornarà a ocupar ben aviat un lloc important en el dia a dia de la política catalana.³ I això amb independència del que resolgui finalment el Tribunal Constitucional sobre alguns aspectes clau del nou Estatut. Tant si succeeix en el marc del nou Estatut com del vell, amb tota probabilitat el plantejament de la qüestió sobre la legitimitat de la promoció i la protecció legal de l'ús del català tindrà lloc en els mateixos termes en què s'ha desenvolupat des del començament dels anys 1990.⁴ És a

1. Abans de res voldria mostrar el meu agraïment a totes aquelles persones amb qui en algun moment he discutit aspectes d'aquest article. He d'esmentar sobretot Antoni Defez, Jonathan Kaye, Xavier Lamuela, Maribel Narváez, August Rafanell, Albert Rossich, Mercè Rius i Josep M. Terricabras.

2. En aquest text farem servir les abreviacions següents: EAC = Estatut d'Autonomia de Catalunya (si no diem el contrari, ens referim a l'Estatut aprovat el 2006); CE = Constitució Espanyola; TC = Tribunal Constitucional; STC = Sentència del Tribunal Constitucional; PLG = Política Lingüística de la Generalitat; LPL = Llei 1/1998, de 7 de gener de Política Lingüística; LNL = Llei 7/1983, del 18 d'abril de Normalització Lingüística.

3. L'aparició en l'arc parlamentari català del partit Ciutadans (que, en matèria de llengua, defensa posicions idèntiques a les dels grups i associacions que en els últims lustres s'han oposat a la PLG i que està format per persones vinculades a aquestes associacions) hi ajudarà notablement, és clar.

4. Si algú llegeix el nou EAC (especialment els articles del capítol III «Drets i deures lingüístics») tindrà la impressió que els articles dedicats a la qüestió de la llengua no busquen sinó assegurar (en un marc legal que es creu més ferm, com és el d'un text estatutari) el que de fet ja es va assolir l'any 1983 (com ara un ensenyament obligatori principalment en català; vegeu l'article 35) i alguns objectius que es pretenien aconseguir amb la LPL del 1998. Sobretot es pretén garantir una efectiva «opcionalitat lingüística» en aquelles àrees de les administracions públiques fins ara sordes a aquest dret (especialment l'àmbit de la justícia) i en el comerç (vegeu els articles 33 i 34). És cert que l'article 6 del nou EAC sosté que «els ciutadans de Catalunya tenen el dret i el *deure* de conèixer-les [les dues llengües oficials; la cursiva és nostra]». I que «els poders públics de Catalunya

dir, d'una banda tindrem els partidaris de la protecció i la promoció actives i coercitives; de l'altra, tindrem els partidaris de la protecció i la promoció actives, però no coercitives; i finalment, tindrem els partidaris de la protecció i la promoció no actives i encara menys coercitives.

La raó per la qual és interessant de mirar de respondre la pregunta de si un liberal⁵ pot defensar la política lingüística de la Generalitat⁶ (PLG) és que rere les disputes entre les diverses postures bategarà d'alguna manera aquesta qüestió. Efectivament, la majoria d'atacs que aquesta política ha rebut i rep es fan segons l'utilatge conceptual i l'embolcall terminològic tradicional del liberalisme.⁷ No solament això: les persones, col·lectius i associacions que formulen aquests atacs tenen molt d'interès que la gent els situï en l'òrbita ideològica del liberalisme.⁸

han d'establir les mesures necessàries per a facilitar l'exercici d'aquests drets i *el compliment d'aquest deure* [la cursiva és nostra]». Però ara per ara no sembla que hi hagi cap voluntat política de canviar seriosament la normativa en matèria de política lingüística a fi de vetllar pel compliment del deure de saber català.

5. Hi ha diferents menes de liberalisme. En aquest article, quan parlem de liberalisme ens referirem sobretot al *liberalisme igualitari* que permet veure en John Rawls i Ronald Dworkin un aire de família. És a aquesta mena de liberalisme «progressista» que els detractors de la PLG s'afilien, sobretot (el partit Ciutadans, per exemple, s'autodefineix d'esquerres). I, si més no, aquest és el tipus de liberalisme que més bon predicament té entre els «liberals» de l'acadèmia i, per extensió, de la societat informada.

6. Quan parlem de la Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (PLG) pensem sobretot en la Llei 1/1998, de 7 de gener (LPL) i en les altres lleis que ofereixen el marc jurídic de la política lingüística actual. És a dir, tenim al cap una política que té per objecte «emparar, fomentar i normalitzar l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits» (LPL, capítol preliminar, art. 1) i que, a fi de realitzar aquest objectiu, troba convenient implantar tota una sèrie de mesures, com ara: determinar que, en general, el català sigui la llengua d'ús normal en el funcionament de les institucions catalanes; establir que la toponímia del país sigui en català; mantenir i ampliar –respecte a la Llei 7/1983, del 18 d'abril de normalització lingüística (LNL)– el sistema de conjunció lingüística en l'ensenyament no universitari, així com generalitzar l'ús del català a tots els nivells educatius, inclòs l'universitari; fomentar i garantir la presència del català en els mitjans de comunicació i en les indústries culturals, mitjançant quotes –no superiors mai al 50%–, si així es considera adequat; fomentar i garantir l'ús del català en l'activitat socioeconòmica, especialment la que es promogui des de les institucions polítiques catalanes; generar un marc de suport per fomentar i garantir l'ús de la llengua catalana; etc. Així mateix, mitjançant l'expressió PLG ens referim també a les mesures concretes que el govern de la Generalitat ha dut a terme destinades a realitzar allò recollit en la LPL, com ara les sancions a les empreses privades que funcionen a Catalunya i no respecten els drets lingüístics que la llei estableix.

7. Per a la dècada dels 90, ens remetem al llibre d'Albert BRANCHADELL, *Liberalisme i normalització lingüística* (Barcelona: Empúries, 1997), que dedica tot un capítol a mostrar com els atacs a la PLG solen fer-se des d'una terminologia liberal. D'ençà d'aleshores només cal fer una repassada a l'hemeroteca dels diaris «nacionals» que alguna vegada hagin publicat articles d'opinió sobre la qüestió de la llengua. O passejar-se pels web d'associacions com ara Associació per la Tolerància (<http://www.tolerancia.org/>) o Convivència Cívica (<http://www.convivenciaviciva.org/>).

8. Enumerem algunes de les associacions i col·lectius més bel·ligerants contra la política lingüística de la Generalitat. Noteu, pel que fa a la filiació liberal, que aquests grups s'atribueixen, quin nom es posen de vegades: *Asociación por la Tolerancia y contra la Discriminación* (1992); *Coordinadora de Afectados en Defensa de la Lengua Castellana* (CADECA) (1993); *Asociación por la Lengua Española en la Administración de Justicia* (1994); *Asociación por el Bilingüismo* (1994); *Foro Babel* (1996), grup ja inactiu, però impulsor de dos manifestos molt famosos: «Document sobre l'ús de les llengües oficials de Catalunya» (abril de 1997) i «Per un nou model de Catalunya» (juny de 1998); *Convivència Cívica Catalana* (1998), integrada, entre altres associacions, per la *Fundación Concordia* (presidida per Aleix Vidal-Quadras) i l'associació *Profesores para la Democracia* (presidida per Francisco Caja). Convivència Cívica Catalana en aquests moments promou una Iniciativa Legislativa Popular per a impulsar el bilingüisme a l'escola catalana i acabar amb el règim actual, on el català és llengua dominant o vehicular.

Segons ells, la PLG desatén o, fins i tot, viola els drets fonamentals del ciutadà –el dret a la llibertat, el dret a un tracte igual–; contradiu els valors que encarna la democràcia o, si més no, fa un ús abusiu del poder democràtic; és intolerant envers els castellanoparlants; provoca l'enfrontament civil entre les dues comunitats lingüístiques; etc. Però això és inacceptable des d'una perspectiva liberal –diuen. Un liberal no pot acceptar que un govern imposi la seva voluntat per damunt dels drets fonamentals de l'individu, en relació amb els quals cal situar precisament el dret a la llengua, és a dir, el dret a optar lliurement per una llengua o una altra (pel català o pel castellà, s'entén). Un govern que fa això interfereix il·legítimament en l'àmbit privat de l'individu. D'altra banda, un liberal tampoc no pot acceptar justificacions fetes a partir de suposats drets col·lectius o de grup; per ell, els únics drets genuïns i reals són els de l'individu. Per això aquestes persones es mostren especialment bel·ligerants contra la noció de «llengua pròpia» que l'EAC consagra i que la LPL vigent articula. Des del seu punt de vista, la PLG posa en perill la realitat plural del bilingüisme –«l'autèntic fet diferencial»⁹ de Catalunya– i vol imposar un model monolingüe a tot el territori. En resum, segons la seva opinió, la Generalitat no hauria d'anar més enllà de garantir que els ciutadans de Catalunya puguin exercir el dret a parlar qualsevol de les dues llengües que hi són oficials en virtut de l'EAC. O dit d'una altra manera: no hauria d'instaurar cap política lingüística en absolut.

Per tant, sembla que a qui vulgui defensar la política lingüística catalana no li queda altre remei que decidir-se per una d'aquestes dues alternatives: negar versemblança i atractiu a la doctrina liberal o negar que la PLG estigui en conflicte amb el liberalisme. Pel que fa a la primera alternativa, cal dir que no són pocs els esforços que s'han fet per mostrar que el liberalisme pateix tota una sèrie de defectes i mancances greus. Tanmateix, també és cert que aquesta doctrina té molt bon predicament avui dia. Tothom que es considera progressista, modern, tolerant i políticament correcte, puja, d'una manera o d'una altra, al carro del liberalisme. A la pràctica, sovint s'arriba a l'extrem d'equiparar gairebé liberalisme i moralitat. Si ara volguéssim refutar el liberalisme, hauríem d'anar en contra d'aquesta tendència –o moda– tan forta. I això ens portaria massa lluny. Per tant, aquí seguirem la segona alternativa. És a dir, intentarem mostrar per què la PLG no és incompatible amb la doctrina liberal.

Deixem, doncs, per un altre dia la necessària tasca de plantejar la qüestió de la legitimitat de la política lingüística amb independència de les modes ideològiques del moment. De fet, hi ha raons importants per sospitar que –malgrat tot el treball efectuat pel *culturalisme liberal* de Kymlicka i la seva «escola catalana»– plantejar aquesta qüestió solament amb referència al marc ideològic liberal –amb la seva forta tendència a identificar reclamació normativa amb

9. Vegeu el segon manifest del Foro Babel, concretament l'apartat titulat «Bilingüisme».

reclamació de dret– fa més difícil que no pas fàcil la defensa de qualsevol política lingüística.¹⁰

Dos arguments *prima facie* liberals a favor d'una política lingüística

D'entrada, sorprèn força que els atacs a la PLG es vulguin presentar com a liberals. Perquè, aparentment, existeix una semblança estructural més que notable entre un parell d'arguments clàssics i paradigmàtics del liberalisme i la justificació que es fa habitualment d'aquesta política. Pensem sobretot en l'argument a favor de la discriminació positiva i en l'argument a favor de la intervenció del govern en la societat civil a fi de compensar els desequilibris que genera el mercat i el tracte lliure entre les persones quan no es compleixen determinades condicions ideals. En tots dos casos, l'element clau és la idea liberal que tothom té dret a un tracte igualitari i respectuós, que no vol dir un tracte igual o uniforme. És a dir, reconèixer que, de vegades, en determinades circumstàncies, per tal de tractar amb el mateix valor i respecte les persones que es troben en situacions diferents, cal dispensar-los un tracte diferent. Algú podria sostenir que la PLG pretén posar en joc justament aquesta idea i que afavoreix el català a fi de dispensar un tracte igualitari a tots els ciutadans de Catalunya. Els crítics d'aquesta política, tanmateix, ho neguen. Ara, doncs, en primer lloc ens cal estudiar millor si és possible mantenir l'aparent semblança estructural entre els dos arguments liberals a favor d'aquest tracte desigual i la PLG. I si la semblança es manté d'una manera raonable, aleshores hem de mirar d'explicar com és que els crítics «liberals» de la PLG no la reconeixen.

Comencem per la discriminació positiva. Preguntem-nos: ¿no és veritat que la justificació per a la PLG pot assemblar-se molt a la justificació que normalment s'ofereix en casos favorables a la discriminació positiva? La llengua catalana es troba en una situació de clara inferioritat respecte de la castellana. És a dir, les oportunitats perquè un catalanoparlant habitual a Catalunya pugui exercir sense traves la seva llibertat de llengua en relació amb el català són clarament inferiors a les d'un castellanoparlant en relació amb el castellà.¹¹ Però el dret a la llengua es considera molt

10. Aquest és el principal retret general que faria a l'esplèndid llibre d'Albert Branchadell, *La moralitat de la política lingüística* (Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2005). Si bé en aquesta obra es mostra més crític que l'any 1997 amb la solució de Kymlicka a la qüestió dels drets d'una minoria a protegir la seva cultura –i per exemple, qüestiona que es pugui aplicar arreu la distinció proteccions externes/restriccions internes–, la teoria normativa que presenta al capítol 2 no pren en consideració la possibilitat d'aprofitar marcs ideològics que no siguin el liberal i que, tanmateix, no siguin aliens a les pràctiques institucionals de les democràcies modernes.

11. No ens entredrem en aquest punt. També és clar que aquí no es fa referència al coneixement del català que es té actualment, sinó a l'ús efectiu que se'n fa (a Catalunya i, si es vol, *sic*, als Països Catalans). En aquest sentit, no sembla haver-hi cap relació directament proporcional entre una cosa i l'altra, més aviat al contrari. Tal com ja van dir Rossich i Rafanell: «Es diria que el coneixement passiu del català creix en la mateixa mesura que en disminueix l'ús efectiu» («Quin futur hi ha per a la llengua catalana?», p. 32, dins M. PRATS; A. ROSSICH; A. RAFANELL, *El futur de la llengua*, Barcelona: Empúries, 1990).

important per al desenvolupament de la personalitat.¹² D'altra banda, la situació és especialment preocupant en els àmbits en què la societat es mostra més dinàmica (l'àmbit socioeconòmic, l'àmbit de l'espectacle de masses, el tecnològic, etc.). A Catalunya no es donen, doncs, les condicions perquè funcioni el bilingüisme perfecte que alguns han volgut creure a prop. Tanmateix, l'Estatut estableix el manament que la Generalitat faci el possible perquè s'arribi a una situació d'aquesta mena (EAC, art. 3.3). Tal com recorda el lletrat Miguel Herrero de Miñón: «Aquest desequilibri entre el que el dret proclama i la realitat social, obliga que els poders públics assumeixin una funció promotora per fer efectiu allò que s'estima valuós».¹³ De fet, el mateix Tribunal Constitucional ha reconegut que la normalització del català persegueix únicament l'objectiu «d'assegurar i fomentar l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat autònoma i oficial d'aquesta, i amb aquest fi, *corregir positivament* una situació històrica de desigualtat respecte al castellà».¹⁴

Per què un liberal, doncs, no pot veure la PLG com un cas de discriminació positiva? Albert Branchadell ens ho explica. Segons ell, la PLG no és un cas de discriminació positiva perquè les mesures que estableix no tenen el caràcter de transitòries. Si bé en els primers anys de la normalització va semblar que la immersió lingüística en català en el primer ensenyament constituïa un cas de discriminació positiva, ara, amb l'actual PLG, «ha esdevingut una part més d'un model lingüísticoescolar que planteja la catalanització *permanent* de l'ensenyament».¹⁵ Perquè fos un cas de discriminació positiva «hauria de tenir una vigència transitòria fins a l'assoliment de l'efecte desitjat»,¹⁶ és a dir, la igualtat de coneixement del català i del castellà al final de l'ensenyament obligatori.

Tanmateix, aquí podríem replicar dues coses. En primer lloc, podríem fer notar que la LPL, d'acord amb el marc estatutari vigent, persegueix justament «*arribar a la plena igualtat pel que fa als drets i els deures lingüístics i, de manera especial, els de conèixer les dues llengües oficials i usar-les*».¹⁷ És a dir, d'alguna manera el legislador

12. Pel que fa al reconeixement jurídic d'aquesta afirmació, podeu consultar, per exemple, les dues referències següents: Luciano Parejo Alfonso, «El sistema de conjunció lingüística en l'ensenyament no universitari», dins Miguel Herrero de Miñón et al, *Estudis jurídics sobre la llei de Política Lingüística* (Barcelona & Madrid: Institut d'Estudis Autònoms & Marcial Pons, 1999), p. 260; M. HERRERO DE MIÑÓN, «Bases constitucionals i estatutàries de la legislació lingüística catalana», *ibidem*, p. 15-16.

13. M. HERRERO DE MIÑÓN, *op. cit.*, p. 17.

14. STC 337/1994, de 23 de desembre, FJ 7. Les cursives són nostres.

15. *Liberalisme i normalització lingüística, op. cit.*, p. 131. Branchadell es refereix a l'àmbit de l'ensenyament i vol mostrar que la política d'immersió lingüística no és un cas de discriminació positiva. No creiem que pel fet d'estendre l'argumentació de l'ensenyament a la PLG en conjunt traïm l'esperit del seu text. D'altra banda, també cal dir que el fet que Branchadell no faci ús de l'argument de la discriminació positiva en el cas de l'ensenyament obligatori no vol dir que no consideri legítim un ensenyament obligatori en català «permanent». Ben al contrari, el justifica; però invocant la idea kymlickiana de «protecció externa». Vegeu *La moralitat de la política lingüística, op. cit.*, p. 237.

16. *Liberalisme i normalització lingüística, op. cit.*, p. 131.

17. Vegeu l'apartat III del Preàmbul. Les cursives són nostres. Els drets i els deures lingüístics dels ciutadans de Catalunya són «a) Conèixer les dues llengües oficials. b) Expressar-se en qualsevol de les dues

reconeix que la llei forma part d'un procés de normalització amb un punt d'arribada possible. De tota manera –i aquesta és la segona rèplica–, fins i tot en el cas que les mesures de la PLG fossin de caràcter permanent, en el sentit que no es preveïés cap punt d'arribada a mitjà o llarg termini, això no justificaria excloure la possibilitat de veure-la com un cas de discriminació positiva. Perquè l'element de transitorietat no sembla un requisit indispensable a l'hora de parlar de discriminació positiva. Com tampoc no ho semblen l'element de compensació històrica per un passat injust o l'element de recerca d'una major eficiència en el funcionament d'un servei públic concret, tal com es diu de vegades. Pensem en el tracte preferent que estableix la llei a favor dels disminuïts físics en algunes circumstàncies.¹⁸ L'únic element que sembla necessari i suficient per poder dir que un cas de tracte preferent constitueix un cas de discriminació positiva és l'establiment justificat d'un tracte desigual a fi de preservar un tracte igualitari. O dit en la terminologia de Dworkin: quan s'estableix justificadament un tracte desigual a fi de tractar les persones com a iguals. O en paraules del TC: quan és permès un «dret desigual igualitari».¹⁹ Algú podria veure la PLG des d'aquesta perspectiva, doncs, com un conjunt de mesures necessàries –i, per tant, justificades atesa la importància de la qüestió lingüística– per tal de proporcionar un tracte igualitari als ciutadans de Catalunya.²⁰ Tanmateix, hem de reconèixer que la major part dels casos més paradigmàtics de discriminació positiva semblen tenir com a objectiu l'assoliment a curt termini d'una igualtat real entre grups en situacions desiguals. És així, per exemple, en la discriminació a favor dels afroamericans als EUA, o de les dones en molts estats del món occidental –UE inclosa. L'element de transitorietat, així com el de compensació i el d'eficiència, ofereixen raons

llengües oficials, oralment i per escrit, en les relacions i els actes públics i privats. c) Ésser atès en qualsevol de les dues llengües oficials en els termes que aquesta Llei estableix. d) Emprar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials en tots els àmbits. e) No ésser discriminat per raó de la llengua oficial que empra.» (Capítol preliminar, art. 4).

18. En oposicions a funcionari, per exemple. D'altra banda, fixeu-vos en el fragment següent de la STC 128/1987, de 16 de juliol, FJ 7, d'acord amb la qual es va desestimar la reclamació d'un treballador de l'INSALUD casat que pretenia obtenir un complement en concepte de guarderia com el que perceben les treballadores i els treballadors vidus amb fills menors de sis anys al seu càrrec: «la actuación de los poderes públicos para remediar [...] la situación de determinados grupos sociales definidos, entre otras características, por el sexo (y, cabe afirmar, en la inmensa mayoría de veces, por la condición femenina) y colocados en posición de innegable desventaja en el ámbito laboral, por razones que resultan de tradiciones y hábitos profundamente arraigados en la sociedad y *difícilmente eliminables*, no puede considerarse vulneradora del principio de igualdad, aun cuando establezca para ellas un trato más favorable, pues se trata de dar tratamiento distinto a situaciones efectivamente distintas» (citad de *Liberalisme i normalització lingüística*, op. cit., p. 27). Les cursives són meves. Val a dir que m'abstinc de tocar la qüestió de si aquesta situació de la dona serà mai reversible o no (i el fet que el TC no ho cregui!). El que m'interessa tan sols fer notar és que aquí la STC no sembla considerar l'element de transitorietat com a imprescindible.

19. STC 229/1992, de 14 de desembre, FJ 2 (citad de *Liberalisme i normalització lingüística*, p. 30).

20. És possible, però, que Branchadell discrepi de l'avaluació que fan els responsables de política lingüística de la Generalitat pel que fa a la situació efectiva del català. Això ajudaria a explicar el fet que no consideri la PLG com un cas justificat de discriminació positiva i que vegi l'articulació de la noció de *llengua pròpia* que la nova llei fa com un primer pas cap a la consagració oficial del monolingüisme a Catalunya. No tocaré aquesta qüestió.

addicionals importants i són altament persuasius per a l'opinió pública.²¹ Potser, per tant, a efectes de caràcter pràctic, presentar una defensa de la PLG en els termes en què ho intentàvem ara no seria gaire aconsellable. Aquí la possible filiació liberal de les mesures serviria de poc.

No obstant això, encara ens queda l'analogia de la PLG amb la intervenció que un govern liberal pot fer en la societat civil i en el mercat a fi de corregir i compensar desequilibris –no necessàriament històrics– i donar un tracte igualitari a tots els ciutadans. Amb aquesta analogia es destaca la necessitat que el govern posi en marxa una sèrie d'actuacions a fi de resoldre una situació que no es pot resoldre satisfactòriament des de la iniciativa del mercat o dels mateixos individus. En aquest punt, Rawls ens és una gran ajuda. Rawls sosté –amb la intenció de combatre el llibertarisme o neoliberalisme– que «el paper de les institucions que pertanyen a l'estructura bàsica²² és assegurar un rerefons just de les condicions en què es donen les accions dels individus i de les associacions. Tret que aquesta estructura estigui regulada i ajustada adequadament, un procés social inicialment just pot arribar a deixar de ser-ho per molt lliures i equitatives que les transaccions particulars puguin semblar considerades en elles mateixes».²³ És a dir, de vegades no n'hi ha prou que els individus o les associacions, a nivell personal o associatiu, realitzin acords equitatius: «els resultats acumulats de diversos acords clarament equitatius per separat, units a tendències socials i a diverses contingències històriques, amb el temps probablement acabin alterant les relacions entre els ciutadans i les seves oportunitats».²⁴ Hi ha –diu Rawls, invertint la famosa imatge d'Adam Smith– com una «mà invisible que guia les coses en la direcció equivocada».²⁵ La justícia està exposada a una espècie d'erosió natural. Cal dissenyar l'estructura bàsica de la societat per tal d'impedir o minimitzar tant com sigui possible els efectes d'aquesta erosió. En aquest punt entren en joc els seus dos famosos principis de justícia: així, mentre el primer principi s'ocupa d'aquella part de l'estructura bàsica que ha d'impedir la injustícia definint la perspectiva del ciutadà igual, el segon pretén refer la justícia de rerefons –i minimitzar els efectes de l'erosió– considerant com a justificades únicament les desigualtats acceptables des de la perspectiva del grup

21. Fins al punt que allà on hi ha hagut lleis d'aquest tipus durant una colla d'anys, un element decisiu del debat a favor o en contra d'aquest tipus de mesura ha estat la consideració de fins quan s'hauria d'estar en aquesta situació. Els californians, per exemple, pioners en la iniciativa als anys 60, el 1996 van votar –la famosa «Proposition 209»– en contra de la continuïtat de les seves lleis de discriminació positiva perquè van creure que ja s'havia fet prou sobre el tema.

22. Recordem, de passada, que, per Rawls, l'estructura bàsica de la societat, el primer objecte de la seva teoria de la justícia, «és la via a través de la qual acaben casant entre si les principals institucions especials fins a constituir un sistema únic, així com la forma com aquestes assignen drets i deures fonamentals i configuren la distribució dels avantatges que sorgeixen amb la cooperació social». John RAWLS, *El liberalismo político*, Barcelona: Crítica, 1993, p. 293.

23. *Ibidem*, p. 302.

24. *Ibidem*, p. 301.

25. *Ibidem*, p. 303.

social menys avantatjat. D'altra banda, de cara a frenar aquesta erosió natural, diu Rawls, el que no podem fer és confiar que les persones, o les associacions, sàpiguen calcular els efectes erosius que les seves accions aïllades tenen per a la societat en general i que actuïn en conseqüència de la manera més adequada. Una societat no equival merament a una suma d'individus o d'associacions; respon a una estructura diferent. La intervenció del govern esdevé necessària per tal de regular el funcionament d'aquesta estructura i preservar la justícia de rerefons.

Per què no considerar, doncs, que cal la intervenció del govern català a fi de resoldre o encaminar de la millor manera possible el conflicte lingüístic —el conflicte entre llengües— a Catalunya i preservar així una certa justícia de rerefons? Abans ja hem dit que el dret a la llengua està estretament relacionat amb alguns drets de la persona jurídicament reconeguts i que el conflicte de llengües a Catalunya té molt a veure amb el desequilibri que existeix entre allò que el dret estableix i les condicions reals que calen per a exercir-lo. Així doncs, algú que seguís les passes de Rawls podria voler aplicar aquí el segon principi de justícia d'una manera *ad hoc* a la situació lingüística i considerar els catalanoparlants com el grup menys avantatjat respecte al qual s'han de justificar les desigualtats rellevants per al cas.²⁶ D'altra banda, aquesta mateixa persona també podria voler destacar els factors que ajuden a explicar que les iniciatives individuals i associatives no són suficients i autoreguladores i que, consegüentment, per tal de mantenir la justícia de rerefons en aquest àmbit cal la intervenció del govern. En aquest sentit, faria notar que el voluntarisme associatiu —el «depèn de tu»— no garanteix que els catalanoparlants puguin exercir el dret de parlar català en el futur: no és veritat que n'hi hagi prou amb l'acció aïllada dels catalans que opten habitualment per utilitzar el català perquè la llengua romanguí viva. Existeix una clara disharmonia entre la racionalitat individual i la racionalitat col·lectiva. Tal com remarquen els sociolingüistes sensibilitzats pel tema, és perfectament desitjable per a l'individu voler saber i parlar com més llengües millor, però, «socialment, en canvi, és suïcida [per al català, s'entén] que *tots* els parlants d'una llengua en dominin una altra que és molt superior des del punt de vista demogràfic».²⁷ En filosofia política sovint s'ha interpretat l'acció legislativa i sancionadora del govern com una forma de salvar desajustaments d'aquesta mena entre la racionalitat individual i la racionalitat col·lectiva —entre allò

26. Aquest algú podria voler cridar l'atenció sobre aquest passatge de *A Theory of Justice*: «En la mesura del possible, doncs, la justícia com a equitat avalua el sistema moral des de la posició de la ciutadania igual i des de la posició dels diferents nivells d'ingressos i de riquesa. Tanmateix, de vegades pot ser necessari considerar altres posicions. Si, per exemple, hi ha drets bàsics desiguals fonamentats en característiques naturals fixes, aquestes desigualtats identificaran posicions rellevants. Donat que aquestes característiques no poden modificar-se, les posicions que defineixen valen com a llocs de partida en l'estructura bàsica. Les distincions que es basen en el sexe són d'aquesta mena, com també les basades en la raça o la cultura». (John RAWLS, *A Theory of Justice*, Cambridge (Ma): Harvard UP, 1971, p. 99)

27. M. PRATS; A. ROSSICH; A. RAFANELL, «En l'esperança, contra l'esperança», dins *El futur de la llengua*, p. 63.

que és bo per a l'individu i allò que és bo per a la col·lectivitat i, per tant, també bo per a l'individu en la seva condició de membre de la col·lectivitat.²⁸ La PLG es podria interpretar de la mateixa manera.

Llengua, religió, *Weltansicht*

Per quina raó, doncs, els atacants d'aquesta política no ho creuen així? Per quina raó no creuen que la PLG té una vàlida anàloga a la de les polítiques que vetllen pel manteniment de la justícia de rerefons en altres àmbits? Per què no són sensibles ni a aquesta ni tampoc a l'altra possible analogia entre la PLG i la discriminació positiva? Sembla que la resposta va en la direcció següent: no veuen les semblances perquè equiparen l'opció per una llengua amb l'opció per una religió, la llibertat de llengua amb la llibertat de religió. Pels suposats liberals que critiquen la PLG, la llengua s'ha de tractar de la mateixa manera que la religió: s'ha de deixar que cada individu esculli la que trobi més convenient per als seus propòsits personals. Un govern liberal ha d'adoptar una actitud de desatenció benigna (*benign neglect*) en relació amb el tema lingüístic, igual com fa en la qüestió religiosa. El govern ha de ser neutral i tolerant en aquestes disputes i deixar tot el protagonisme a la societat civil.²⁹ Com és, però, que equiparen llengua i religió? No és gens clar quina relació hi ha d'haver entre llengua i religió que permeti fer una equiparació tan atrevida. Assagem una resposta. Troben una semblança tan estreta entre la religió i la llengua perquè, en el fons, pressuposen, com els romàntics, que la llengua és una forma d'accedir a l'Ésser o al Món. La llengua és, per dir-ho així, la via mitjançant la qual les coses adquireixen sentit, les ulleres a través de les quals veiem la realitat, una visió del món –com diu Wilhelm von Humboldt, *Weltansicht*. Per consegüent, parlar una llengua o una altra suposa una diferència enorme de conviccions i creences implícites. Per això parlar una llengua determinada és tan important i, per tant, demanen la neutralitat del govern, ja que interferir en aquests assumptes ha de ser tan greu com interferir en les disputes religioses.

D'aquí, però, que no sigui tampoc gens estrany que als antípodes del lloc que ocupa aquesta posició trobem justament els defensors més «essencialistes» –per donar-los un nom– del català. Perquè aquests també pressuposen la visió romàntica de la llengua, expressada ara en clau nacional. Segons ells, defensar la llengua catalana és defensar «una manera de ser»: la manera de ser de la nació catalana, que

28. Una fita d'aquesta tradició política és el *Leviathan* de Thomas Hobbes.

29. No proporciono referències sobre aquest punt. Només cal, però, fixar-se en la lletra i en l'esperit de la majoria de manifestos que les associacions antiPLG han publicat per adonar-se que estableixen una relació molt estreta entre el tractament governamental de la religió i de la llengua. D'altra banda, hom pot consultar els capítols 1 i 4 de l'obra de W. Kymlicka *Multicultural Citizenship* (Oxford: Clarendon Press, 1995) per veure com la tradició liberal ha equiparat «des de la teoria» el tracte de l'una amb l'altra.

és diferent de totes les altres. En això han fet seves les paraules de Humboldt quan diu que «cada llengua [...] en cadascuna de les seves situacions, forma la totalitat d'una visió del món, en contenir una expressió per a totes les representacions que la nació es faci del món, i per a tots els sentiments que produeixi el món en ella».³⁰ D'acord amb aquesta concepció, «en el fons la llengua és la nació mateixa, la nació en el sentit autèntic del terme».³¹ Quan critiquen els que s'oposen a la PLG demanant la neutralitat del govern en afers lingüístics, el que fan és denunciar que aquests es vulguin aprofitar de la situació socialment avantatjosa del castellà per tal d'imposar la manera de veure les coses que aquest idioma forà incorpora en el seu si. Aquesta és la base de la seva lamentació que el català es degradi progressivament i vagi perdent especificitat com a llengua per culpa del contacte permanent amb el castellà: «Fins i tot en aquells casos en què el català estableix unes distincions avantatjoses respecte al castellà –afirmen Rossich i Rafanell–, la riquesa de matisos cedeix a la pressió de la llengua dominant: tot allò que determina una visió del món peculiar i específica acaba esdevenint obsolet. D'aquesta manera, la llengua catalana ja no reflecteix una percepció diferent de la realitat: és tan sols el resultat d'una estructura mental castellana expressada amb paraules formalment catalanes».³²

Tanmateix, la concepció romàntica de la llengua és enormement problemàtica i s'aboca a la ridiculització si ens l'agafem literalment. L'afirmació que pel fet que el català tingui la paraula *seny* els catalans siguem més assenyats és una opinió que no mereix cap credibilitat. El mateix s'ha de dir respecte al suggeriment que els gitans castellans són més artístics perquè «tienen duende». O que els portuguesos demostrin més tendència a la «saudade» que els no portuguesos. És una veritat tan discutible com sospitosa l'opinió que solament es pot fer filosofia de veritat en alemany o en grec, o que la pretesa versatilitat de l'anglès explica el caràcter innovador i emprenedor dels anglesos i els americans. És possible que aquesta mena de prejudicis estiguin estesos en alguns llocs –en el cas de Catalunya, cal recordar la influència que les tesis de Humboldt exerciren en el catalanisme de finals del XIX i que d'una manera o d'una altra ha perviscut– i que hi topem sovint.³³ Però no poden superar un examen mínimament atent per part del sentit comú.

Amb això no vull dir, tanmateix, que estigui en desacord amb la idea que el llenguatge té una *funció definidora o de representació* de la realitat.³⁴ En terminologia

30. Citat de la introducció de José María Valverde a la recopilació que aquest fa d'algunes obres famoses de Humboldt, dins W. VON HUMBOLDT, *Escritos sobre el lenguaje* (Barcelona: Península, 1991), p. 19.

31. *Ibidem*, p. 63.

32. *El futur de la llengua*, p. 37.

33. Pel que fa a prejudicis lingüístics, el llibre de J. TUSÓN, *Mal de llengües* (Barcelona: Empúries, 1988).

34. Adopto la divisió de funcions del llenguatge de Xavier Lamuela. Vegeu, «Planificación lingüística: 1. Cuestiones generales y planificación social», dins M. FERNÁNDEZ PÉREZ [ed.], *Avances en Lingüística Aplicada*, Santiago de Compostela, Publicacions da Universidade de Santiago de Compostela, p. 240-241. Vegeu també, del mateix autor, «Instal·lació o establiment? Encara sobre els objectius de la promoció lingüística», *Caplletra*, 37 (2004), p. 217-244.

filosòfica podríem dir que el llenguatge ens obre al món, certament –en aquest punt coincideix la majoria de filòsofs contemporanis, des de Wittgenstein fins a Gadamer. Sense la capacitat lingüística, els humans no ens faríem representacions de la realitat. Però una cosa és el llenguatge –o capacitat lingüística, que tots els humans compartim– i una altra ben diferent la llengua o les llengües que un parlant domina. El que no veig gens clar –ni veig com es podria demostrar– és que pel fet de dominar una llengua determinada s’entri directament en una versió de la realitat determinada i diferenciada de les versions implícites en altres llengües. És cert que allò que cada individu fa amb la llengua –la manifestació de la capacitat lingüística, diríem– determina el que veu, allò pel que s’interessa, allò que pot entendre, etc. Però el que no podem fer és agafar tota una llengua en bloc, un idioma, i dir que el que els parlants d’aquest idioma fan amb la llengua determina el que veuen, pensen, etc. Qui vulgui parlar de «mons», que es preguntí el següent: entre el món d’un paleta catalanoparlant –que no té cap interès en la literatura ni en l’alta cultura– i el món d’un professor universitari catalanoparlant –que no té cap interès en el treball manual– hi ha més o menys diferència que entre el d’un professor universitari catalanoparlant i el d’un professor universitari japonès? Malgrat tot, no seria absurd pensar que entre dues comunitats lingüístiques que pràcticament no han estat mai en contacte hi haguessin maneres tan diferents de fer coses amb els seus respectius idiomes que aleshores l’idioma fos un dels principals elements diferenciadors de la manera de concebre la realitat d’una i altra comunitat –igual que entre un paleta i un professor d’universitat que han viscut «aïllats», l’ofici marca interessos, concepcions de vida, etc. Però, fins i tot si això fos així, i en aquests casos poguéssim dir que la llengua representa la realitat, aquesta no seria pas la situació que tenen les llengües que de fa segles mantenen contactes entre elles, i entre les quals cal comptar el català i el castellà. Per tant, acceptar la funció representativa del llenguatge no porta a defensar una llengua com si fos un *Weltansicht*.

Sigui com sigui, ara no ens volem entretenir més en aquesta qüestió i ens limitarem a afirmar que el pressupòsit romàntic que comparteixen «liberals» antiPLG i «nacionalistes essencialistes» és fals: la paraula no fa –necessàriament– la cosa.³⁵ El que sí que és important és adonar-se que si aquest pressupòsit cau, aleshores la interpretació que fan els primers del conflicte lingüístic en clau religiosa perd versemblança i, per tant, també perd versemblança el seu discurs sobre la llibertat *fonamental* d’escollir la llengua que cadascú vulgui. En aquest sentit, la sentència que va dictar el Tribunal Europeu de Drets Humans de 23 de juliol de 1968 –en la qual va desestimar el recurs d’uns demandants que argüien que la legislació lingüísticoescolar belga, segons la qual les escoles d’una regió oficialment monolingüe han d’ensenyar

35. No toco el problema del «relativisme lingüístic» tal com el va plantejar Benjamin Whorf, tot i que tendeixo a creure que aquesta teoria cau també en el mateix error que hem denunciat de confondre llengua i llenguatge. Tocar aquest tema ara em portaria massa lluny.

en la llengua de la regió, conculcava l'article 14 del Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals— ens confirma que el dret a la religió és quelcom molt diferent del dret a la llengua. Segons aquesta sentència, el Conveni «no imposa als estats el respecte de les preferències lingüístiques dels pares en el camp de l'educació o de l'ensenyament, sinó únicament el de les seves conviccions filosòfiques i religioses. Interpretar els termes «religioses o filosòfiques» de manera que compreguin les preferències lingüístiques equivaldria a desvirtuar-ne el sentit corrent i habitual, i fer dir al Conveni allò que no diu».³⁶

Un argument liberal d'acord amb el *culturalisme liberal*

Significa això, però, que el liberalisme és incompatible amb la PLG o amb qualsevol opinió sensata en matèria de política lingüística? O potser el liberalisme no ha de pressuposar una concepció romàntica de la llengua i pot prescindir de l'assimilació llengua-religió? Efectivament, no sembla que hi hagi cap necessitat de vincular liberalisme i concepció romàntica de la llengua. Més aviat, al contrari. Per tant, si no val l'analogia entre llengua i religió, aleshores sembla que no hi hauria d'haver cap problema a aprofitar els dos arguments *prima facie* liberals que hem vist en la segona secció. De fet, es tracta d'arguments importants que una defensa de la PLG no podrà passar per alt. És important tenir present que la situació de vulnerabilitat del català està lligada a les injustícies polítiques que ha patit Catalunya en el passat —la principal de totes, en matèria lingüística, fou justament la d'impedir que les autoritats catalanes possessin en pràctica cap mena de política lingüística.

Tanmateix, el fet que els liberals antiPLG no hagin quedat convençuts per aquests arguments potser ens hauria de fer dubtar de la seva força. O, si més no, potser ens hauria de convèncer que seria bo complementar-los amb un altre argument que mostri clarament que la PLG està perfectament d'acord amb el liberalisme. Això és, de fet, el que creuen que poden fer Will Kymlicka i Albert Branchadell.³⁷ Ells asseguren, a més, que el liberalisme —la versió del liberalisme anomenada *culturalisme liberal*— ofereix la possibilitat de realitzar la millor defensa a favor de polítiques lingüístiques com la de la Generalitat.

36. Citat a *El liberalisme i la normalització lingüística*, op. cit., p. 84-85.

37. A *El liberalisme i normalització lingüística* Branchadell va fer una adaptació molt fidel de la proposta de Kymlicka al cas català i va parlar de proteccions externes i restriccions internes. Ja hem dit abans que a *La moralitat de la política lingüística*, del 2005, Branchadell es mostra un pèl més crític amb la solució kymlickiana, especialment amb la divisió entre protecció externa/restricció interna. En lloc d'aquesta divisió, Branchadell ara proposa un plantejament unitari de la pregunta per la legitimitat de les polítiques lingüístiques. Aquest plantejament tindria la forma següent: «a l'hora de protegir les minories, quines restriccions de «basic liberties» (no) són permissibles?» (*La moralitat de la política lingüística*, p. 64). Però al final fa l'efecte que aquest replantejament unitari de la qüestió no va més enllà d'un petit canvi terminològic —fer notar a Kymlicka que la distinció és irrellevant. De fet, el «marc teòric» de Branchadell en aquest llibre s'inscriu plenament en el culturalisme liberal kymlickià.

En pro de la brevetat, podríem dir que la solució Kymlicka-Branchadell passa per fer dues coses. En primer lloc, passa per mostrar la gran importància de la pertinença cultural per al desenvolupament moral de l'individu. Perquè un individu pugui realitzar el seu interès fonamental de portar una vida bona des d'ell mateix –perquè pugui seguir una concepció del bé que hagi triat i que pugui revisar lliurement– cal que es trobi primer en el que ell anomena una *cultura societal*. Una cultura societal és «una cultura que proporciona als seus membres formes significatives de vida en tot l'ampli ventall d'activitats humanes, incloent-hi la vida social, educativa, religiosa, recreativa i econòmica, tant de l'àmbit privat com de l'àmbit públic. Aquestes cultures solen estar concentrades en un territori i solen estar basades en un llenguatge (*language*) compartit».³⁸ És a dir, la cultura societal proporciona a l'individu un «ventall d'opcions significatives»³⁹ a partir de les quals pot seguir la vida bona que creu més convenient. La cultura és una condició necessària per al desenvolupament moral autònom. «Que un curs d'acció tingui una significació o no per a nosaltres depèn de si, i com, el nostre llenguatge (*language*) ens fa vívid el sentit d'aquesta activitat».⁴⁰ En resum, Kymlicka es mou en la línia de la possibilitat que hem vist abans d'interpretar el factor cultural com una part rellevant de l'estructura bàsica de la societat i, per tant, com quelcom que cal tenir present en les consideracions de justícia social. De fet, concep la pertinença cultural gairebé com un bé social primari: «crec –diu– que en desenvolupar una teoria de la justícia, hauríem de considerar l'accés a la cultura pròpia com quelcom que hom pot esperar que la gent vulgui, independentment de la concepció particular del bé que després es tingui».⁴¹

L'altre pas de la solució kymlickiana consisteix a remarcar la diferència entre les restriccions externes que una comunitat cultural minoritària pot fer a fi de protegir-se de les cultures majoritàries, i les restriccions internes que podria fer a fi de protegir-se de la dissensió interna entre els seus membres. Des del punt de vista liberal, diuen, l'únic tipus de restriccions o mesures de protecció que una cultura minoritària està legitimada a fer són les del primer tipus. La raó d'això radica, en darrer terme, en el que acabem de subratllar: en el fet que la pertinença cultural proporciona un marc d'eleccions significatives per tal de dur una vida bona *des de dins d'un*. Això justifica les proteccions externes enfront del setge constant de les cultures majoritàries. Però, evidentment, no justifica les proteccions internes contra la dissensió interna, perquè el que compta és que un mateix decideixi si les opcions de la seva cultura li són satisfactòries o no. I ningú no està justificat a interferir en la

38. W. Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, p. 76.

39. *Ibidem*, p. 83.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 86. Per comprovar que Kymlicka té al cap el concepte rawlsià de *bé social primari*, vegeu Rawls, *A Theory of Justice*, p. 62.

llibertat de l'individu en aquest punt. D'altra banda, Kymlicka subratlla que una cosa és la cultura societal i una altra el seu caràcter.⁴² Les decisions dels membres d'una cultura poden fer canviar el caràcter d'una cultura sense abandonar-la. Així doncs, en el cas català, la PLG seria un cas de protecció externa d'una minoria cultural –la catalana– enfront d'una majoria cultural –la castellana– en el sentit que acabem de considerar. Això fa que sigui una política perfectament liberal, per no dir la millor política liberal disponible.

A continuació mirarem de soscar la plausibilitat d'aquesta solució. Volem mostrar que la solució de Kymlicka no es pot aplicar a la PLG o que, en tot cas, solament s'hi podria aplicar si caigués en la temptació de pressuposar la concepció romàntica de la llengua, que ja hem rebutjat. Comencem per la distinció entre proteccions externes i proteccions internes. Deixant de banda la qüestió de si el liberalisme permet únicament establir proteccions externes i no internes,⁴³ és clar que la dificultat és saber si podem aplicar la distinció extern-intern al nostre cas. I, en aquest punt, podem estar més aviat d'acord amb la crítica que Victòria Camps va fer al llibre *Liberalisme i normalització lingüística* de Branchadell. Camps afirmà que l'argumentació de Branchadell feia un canvi de perspectiva injustificat en passar d'abordar la PLG des de Catalunya i concloure que aquesta és el liberal pel tracte que dispensa als castellanoparlants, a abordar-la tot seguit des de la perspectiva espanyola i concloure que és liberal perquè representa establir proteccions externes enfront de la cultura majoritària. «No s'acaba d'entendre –diu Camps– per què allò que semblava tan antiliberal vist des de Catalunya, no ho és vist des d'Espanya».⁴⁴ I no s'entén perquè els problemes del català comencen precisament a casa nostra: pel fet que a hores d'ara la majoria de la població catalana –encara que molt més la catalanoparlant– és bilingüe en el sentit que domina bé tant el català com el castellà. És més, els problemes de veritat per al català no provenen tant del fet que hom pugui «viure còmodament a Catalunya ignorant del tot la llengua catalana»,⁴⁵ com del fet que un nombre cada vegada més gran de joves catalanoparlants trobin pocs motius per mantenir-se lleials a la llengua i utilitzin indistintament tant el català com el castellà –cosa que afavoreix el procés de substitució d'una llengua per l'altra.⁴⁶ De què ens serveix, doncs, la distinció entre proteccions externes i proteccions internes,

42. Com a exemple de canvi de caràcter d'una cultura, Kymlicka esmenta la «Revolució Silenciosa» del Quebec, durant la qual aquest país va passar de ser una societat rural i religiosa a ser una societat secular i urbana (Ibidem, p. 104).

43. Chandran Kukathas defensa que un liberal pot estar d'acord a establir proteccions internes contra el dissens. Vegeu el seu article «Are there any Cultural Rights?», dins W. KYMLICKA [ed.], *The Rights of Minority Cultures* (Oxford: Oxford University Press, 1995), p. 228-257.

44. Aquesta afirmació es troba a Victoria CAMPS, «Las políticas lingüísticas no son liberales», *El País*, 17 de gener de 1998.

45. Tal com diu Modest PRATS a «Meditació ignasiana sobre la normalització lingüística», dins *El futur de la llengua*, op. cit., p. 11.

46. Aquesta és una de les tesis principals de la reflexió conjunta de Prats, Rossich i Rafanell.

si precisament el problema principal de la normalització en català és que a Catalunya el castellà –la «cultura externa»– està completament normalitzat? De ben poc, certament.⁴⁷ Ara bé, que no ens serveixi aquesta distinció possiblement no és un problema greu per al culturalisme liberal.

És més greu, penso, que no ens pugui ajudar gaire el primer moviment de l'argumentació de Kymlicka. Deixarem de banda ara la qüestió de si el canadenc resol el problema essencial per a la seva argumentació de demostrar que el que és necessari de la pertinença cultural és justament la pertinença a la cultura *pròpia* –i no a una cultura «en general». Aquesta qüestió és molt complicada. Per resoldre-la, abans caldria plantejar i respondre preguntes tan difícils com ara: en quin moment hi ha bones raons per abandonar una cultura; en quin moment no s'abandona, sinó que simplement «se li canvia el caràcter»; des de quina «cultura» es fa la decisió de «canviar de cultura»; quina definició adoptem de *cultura* (segons la definició que adoptem, qualsevol cosa que faci una persona que pertanyi a una cultura formarà part d'aquesta cultura),⁴⁸ etc. Kymlicka suggereix que, en el fons, es tracta d'una qüestió d'expectatives raonables: no podem esperar que hom abandoni la cultura pròpia; fer una petició d'aquesta mena equival a demanar que hom faci un vot de pobresa, i això és excessiu.⁴⁹ En el nostre cas, tanmateix, les diferències culturals entre els catalanoparlants i els castellanoparlants de Catalunya són tan petites que ens podem preguntar si la situació dels catalans no serà més aviat comparable a la del jove que es troba en la situació compromesa d'haver d'optar entre el negoci familiar de tota la vida –la botiga de vetes i fils amb la qual ha establert una relació sentimental tan forta– o marxar a l'estranger per fer una carrera prometedora. Però ara no hem d'entrar en aquesta qüestió. Malgrat tot, sí que ens podem aturar en això de les «diferències culturals» que separen els catalanoparlants dels castellanoparlants. Què diria Kymlicka: quina és la cultura societal de la gent de Catalunya? Quina és la cultura que els proporciona «formes significatives de vida en tot l'ampli ventall d'activitats humanes»? Podem parlar aquí de «cultura catalana» com d'una cosa diferent de la «cultura castellana»? Quedem-nos amb els catalanoparlants: algú accedeix a la cultura catalana automàticament pel fet de parlar català? No sols això: és el català, per als catalanoparlants, una condició necessària per accedir a diferents

47. De vegades sembla que Kymlicka tracta una cultura minoritària de la mateixa manera que un bosc verge amenaçat per l'intrús humà. La distinció potser val per a cultures molt heterogènies i poc imbricades l'una amb l'altra. Però aquest no és el nostre cas.

48. Aquesta sembla la definició de «cultura» dels subscriptors del segon manifest del Foro Babel, segons el qual «allò que sempre ha estat la cultura catalana real: el conjunt de fets culturals produïts a Catalunya» (vegeu l'apartat titulat «Pluralisme»). No pretenc defensar que aquesta definició de cultura és correcta. Tan sols vull dir que passar a considerar aquesta qüestió ens portaria molt lluny ara. Això no em privarà, però, de fer notar com aquesta definició de cultura catalana és la que va adoptar l'Institut Ramon Llull en el «desembarcament» a la Fira de Frankfurt del 2007. Sembla que els responsables de l'Institut van optar per considerar cultura catalana allò que es fa a Catalunya i literatura catalana, en canvi, la que es fa en català.

49. *Multicultural Citizenship*, p. 86.

opcions vitals significatives i dur una vida plena des de dins? Sembla estrany parlar així. Dues persones –de Barcelona, posem per cas– poden tenir exactament les mateixes ambicions vitals i la mateixa concepció de la vida i, tanmateix, l'una parla català habitualment i l'altra, en canvi, castellà. Quina opció vital significativa ofereix la llengua catalana que no ofereixi, per dir-ho així, la llengua castellana? Si Kymlicka n'hi veu cap, no serà perquè també pressuposa una versió –més elaborada, si es vol– de la concepció romàntica de la llengua?

La nostra sospita va en aquesta direcció. Més encara: és molt probable que això sigui a causa d'una interpretació equivocada de les nocions de *llenguatge* i *cultura* que utilitza Dworkin en el seu article «Un estat liberal, pot subvencionar l'art?». ⁵⁰ Quan Kymlicka parla de la importància de la pertinença a la cultura pròpia fa referència a aquest text de Dworkin i a la idea que s'hi exposa segons la qual els membres d'una cultura comparteixen un mateix llenguatge (*language*), un «vocabulari comú de tradició i convenció». ⁵¹ Naturalment, l'interès amagat de Kymlicka per citar Dworkin és persuadir-nos de la filiació liberal de la seva argumentació. Ara bé, si parem atenció al que diu Kymlicka sobre el llenguatge i al que en diu Dworkin ens adonarem que no parlen ben bé del mateix. Kymlicka utilitza les nocions de llenguatge, llengua o idioma indistintament –el terme anglès *language* pot designar tots aquests conceptes. Per això, per exemple, diu que les cultures societals «solen estar concentrades en un territori i solen estar basades en un llenguatge (*language*) compartit». Per això, també, quan critica la idea de Jeremy Waldron segons la qual no és veritat que «les opcions obertes a un individu han de venir de la cultura *particular*», diu que «hi ha límits respecte als «materials culturals» que la gent troba significatius», i tot seguit afegeix: «He defensat que disposem d'opcions si aquestes esdevenen part del vocabulari compartit de la vida social –és a dir, si s'incorporen a les pràctiques socials, basades en un llenguatge (*language*) compartit al qual estem exposats. De fet, penso que els exemples de Waldron reafirmen la meua perspectiva, car és evident que una de les raons per les quals els *Contes fantàstics dels Grimm* pertanyen a la nostra cultura és que precisament van ser traduïts a l'anglès i es van distribuir arreu». ⁵² Dworkin, en canvi, quan parla de *language* no sembla pas parlar de llengua o idioma. Ni tampoc quan parla de «cultura» sembla referir-se a cap cultura nacional o etnocultura com Kymlicka fa. Dworkin parla de «cultura» i «llenguatge» en un sentit més específic i anodí –el sentit que té el terme *cultura* en l'encapçalament d'una secció del diari, o el sentit que es fa servir quan es diu que algú té cultura. Afirmar, per exemple, «que

50. R. DWORKIN, «Can a Liberal State Support Art?», dins R. DWORKIN, *A Matter of Principle* (Oxford: Clarendon Press, 1985).

51. Vegeu especialment el capítol 5, titulat «Freedom and Culture» a *Multicultural Citizenship*, però que originàriament es titulava «Dworkin on Freedom and Culture».

52. *Multicultural Citizenship*, p. 103.

l'aspecte estructural de la nostra cultura artística no és res més que un llenguatge (*language*), una part especial del llenguatge que ara compartim. Les possibilitats de l'art, de trobar valor estètic en un tipus particular de representació o isolació d'objectes, depèn d'un vocabulari compartit de tradició i convenció». ⁵³ Enteses d'aquesta manera, en tant que vinculades a uns continguts determinats sobre uns camps determinats de la realitat, té sentit parlar de les nocions de cultura i llenguatge com a més riques o més pobres. «Suposa –diu Dworkin– que ningú no hagués trobat mai valor en la invenció narrativa, és a dir, en un relat. El nostre llenguatge (*language*), aleshores, no hauria tingut els recursos complexos que té per distingir entre una novel·la i una mentida. Aleshores ningú no podria sobtadament, per inspiració creativa, escriure una novel·la». ⁵⁴ Aquesta tesi de Dworkin és més o menys discutible. Tant és, ara. El que és clar, tanmateix, és que ell no entén llenguatge en el sentit de llengua o idioma, i que en cap moment no sembla afirmar que una llengua constitueixi un marc d'opcions vitals específic i diferent de les altres llengües. Però això justament és el que sembla sostenir Kymlicka. ⁵⁵ I és el que fa pensar que, en el fons, potser també subscriu –potser sense voler– la concepció romàntica de la llengua. L'única diferència amb abans seria que ara l'equiparació no es faria entre llengua i religió, sinó entre llengua i cultura, entenent per cultura aquell àmbit en el qual la vida d'un individu pot cobrar sentit per ell mateix i en el món. Qualsevol observador atent s'haurà adonat que a Catalunya l'assimilació de cultura amb llengua és molt corrent. ⁵⁶ No ens ha d'estranyar, doncs, que Branchadell se senti atret per aquesta «solució liberal».

Ara és un bon moment per recapitular breument el que hem fet fins aquí. Primer ens hem fet la pregunta de si la PLG és compatible amb la doctrina liberal i hem mostrat com hi ha tota una sèrie de gent, suposadament liberal, que argüeix que no. Aquesta resposta ens ha sorprès una mica perquè resulta que hi ha bones raons per pensar que existeix una semblança estructural important entre dos arguments que els liberals tradicionalment han acceptat sense inconvenients –el de la discriminació positiva i el de la intervenció en la societat civil i el mercat– i una defensa possible de la PLG. Aleshores hem intentat esbrinar per quina raó els liberals que s'oposen a aquesta política no reconeixen la semblança en qüestió i hem suggerit la resposta

53. R. DWORKIN, *op. cit.*, p. 233.

54. *Ibidem*.

55. Confondre llenguatge amb llengua o idioma és cometre un error greu, tant per una comprensió correcta del que és el llenguatge com per una bona comprensió de què és una llengua. Quan el segon Wittgenstein va afirmar «digues el que vulguis, mentre això no et privi de veure què és el que passa» (*Investigacions Filosòfiques*, §79d) estava intentant dilucidar la naturalesa del llenguatge corrent. En cap moment es referia a la llengua. No cal ser un purista per adonar-se que aplicada al cas de la llengua –qualsevol llengua– l'exhortació wittgensteiniana constituiria una defensa oberta de la catàstrofe gramatical.

56. D'aquí tota la discussió inútil sobre si la literatura, la música, el cinema, etc. que es fa a Catalunya sense utilitzar el català forma part de la cultura catalana o no.

que, en el fons, això és degut al fet que pressuposen una concepció romàntica de la llengua –la mateixa que pressuposen justament els seus adversaris essencialistes. Això explica que equiparin llibertat de llengua amb llibertat de religió i demanin una actitud neutral del govern en el conflicte lingüístic. Però la concepció romàntica de la llengua és poc raonable. Per tant, semblaria que el liberalisme –un liberalisme sense pressupòsits falsos– no és incompatible, d’entrada, amb la PLG i que podem utilitzar els dos arguments *prima facie* liberals. D’altra banda, hi ha una alternativa liberal important a favor de polítiques com ara la PLG: el culturalisme liberal de Kymlicka que Albert Branchadell adopta. Però després d’un examen crític d’aquesta alternativa hem arribat a la conclusió que o bé aquesta solució no es pot aplicar al cas català, o bé, en tot cas, si es vol aplicar al cas català, caldrà pressuposar un altre cop la concepció romàntica de la llengua fent la sèrie d’identificacions injustificades: llenguatge amb llengua, llengua amb cultura, i cultura amb conjunt de possibilitats vitals de dur una vida bona. Ens trobem en aquest punt. D’entrada, però, sembla que tan sols tenim el suport dels arguments *prima facie* liberals. Però, és així? No hi ha cap altra línia argumentativa a favor de la PLG?

Una altra línia d’argumentació: la llengua com a bé públic

Efectivament, encara en queda una altra. Es tracta d’una solució poc efectista, però que sembla correcta des d’un punt de vista liberal. Aquest segon intent no passa per defensar la necessitat de pertànyer a una cultura per desenvolupar les facultats morals de l’individu, la seva llibertat –tal com fa el primer argument, d’acord amb la primera tendència argumentativa del nacionalisme liberal. Aquest segon intent passa, en primer lloc, per aprofitar el suggeriment de Dworkin de veure en la llengua semblances formals amb el que ell en diu «un bé públic mixt». Per no complicar més les coses, ara podem deixar de banda la complicació d’explicar què és un «bé públic *mixt*» i la qüestió de si la llengua n’és un o no, i podem quedar-nos solament amb la idea que és possible veure la llengua com un bé públic.⁵⁷ D’acord amb això, el que ens interessa remarcar tan sols és que, aparentment, la llengua té la característica formal que normalment s’atribueix a un bé públic. Què és un bé públic? Dit en termes tècnics, un bé públic és un bé la utilització del qual per part

57. Dworkin considera que un bé públic *mixt* és un bé públic que permet mesures d’exclusió dels possibles beneficiaris que no paguin pel seu manteniment. L’economista Emilio Albi, en relació amb això, parla de béns públics «exclouïbles» i béns públics «no exclouïbles» (vegeu E. ALBI, *Público y privado*, Barcelona: Ariel, 2000, p. 118-123). Els primers, diu, tendeixen a ser incorporats en el mercat, mentre que els segons –que són més rars i cars- tendeixen a ser assumits per l’Administració pública. Tanmateix, com bé diu Albi, el fet que es pugui excloure els no pagadors no comporta necessàriament que el seu manteniment l’hagi de fer el mercat. En el món occidental trobem molts casos de béns públics exclouïbles que també són assumits per l’Administració. Que sigui així o no, diu, depèn de factors com ara «l’elecció política, la tradició, o el nivell de riquesa del país» (p. 120). Un cas clar en són les autopistes.

d'un nou usuari té un cost marginal zero. Dit en termes no tan tècnics i des de la perspectiva de la producció del bé, un bé públic és un bé «la producció del qual no es pot deixar eficientment en mans del mercat perquè és impossible (o molt difícil o car) excloure els que no paguen de rebre el benefici i per tant la possibilitat que se n'aprofitin».⁵⁸ Els fars de la costa, la defensa militar del país, el medi ambient, etc., són exemples paradigmàtics de béns públics. En aquesta mateixa línia, la llengua catalana seria un bé públic perquè qualsevol persona de Catalunya es podria beneficiar de conèixer-la i parlar-la i, a més, com hem dit, el seu manteniment no està garantit pel mercat o la societat civil donades les circumstàncies en què es troba.

Ara bé, si aquest moviment funcionés, això donaria raó tan sols de la necessitat que l'Administració s'involucri en el manteniment de la llengua –si convé, per llei.⁵⁹ Però no donaria compte encara dels motius per considerar el català un bé o «externalitat generalitzada a tothom, que és *positiva*».⁶⁰ La pregunta prèvia que hem de respondre, per tant, és la següent: quins avantatges té vetllar per una llengua catalana sana, és a dir, vetllar pel seu ús normal?

Aquí vénen al cap, com a mínim, les dues respostes següents. En primer lloc, la tan fressada –especialment pels mateixos detractors de la PLG– opinió sobre els avantatges del bilingüisme per als ciutadans de Catalunya. Tanmateix, si la llengua catalana perilla perquè no s'usa, aleshores també perillaran els béns del bilingüisme de què actualment gaudeixen els ciutadans de Catalunya. En segon lloc, una llengua catalana sana seria un bé perquè –anàlogament al que sosté el TC en relació amb el model de conjunció lingüística de l'ensenyament a Catalunya– així se satisfaria «un propòsit d'integració i de cohesió social a Catalunya».⁶¹ Aquesta segona resposta és important, però requereix una breu explicació. Per començar, aquí les idees d'integració i cohesió s'haurien d'interpretar –potser estirant un pèl la lectura del TC– d'acord amb el que diu Dworkin quan afirma que un individu es troba integrat en una comunitat o grup quan pensa en aquest grup en termes d'«unitat d'agència».⁶² Això significa que no pot desvincular el seu bé del bé de la comunitat a la qual pertany. Aquesta circumstància, el fet que una comunitat política es trobi integrada o cohesionada en aquest sentit, ha de ser considerat un bé molt important que beneficia totes les persones de la comunitat en qüestió –ja que afavoreix la solidaritat entre els membres del grup, constitueix la base de la pau social, facilita la realització de projectes comuns, etc. Doncs bé, el cas és que una

58. R. DWORKIN, *op. cit.*, p. 223.

59. Com es veu, aquesta raó pretén salvar el tipus de buit entre la racionalitat individual i la racionalitat col·lectiva de què ja hem parlat abans.

60. E. ALBI, *op. cit.*, p. 118. Les cursives són meves.

61. STC 227/1994, FJ 10, en relació amb la Llei catalana 7/1983.

62. Cf. R. DWORKIN, *La comunidad liberal*, Santafè de Bogotà: Universidad de los Andes, 1996.

part molt important de la gent que viu a Catalunya entén que la forma primària d'integrar-se o de sentir-se identificat amb la comunitat política catalana és el fet de la llengua –el fet de tenir una llengua particular que distingeix el grup com a grup. Una part molt important de gent que viu integrada a Catalunya i se sent primàriament catalana creu que allò que l'uneix a la comunitat política *catalana* –allò que fa que s'interessi pel seu passat, es preocupi pel seu futur– és la llengua. En aquest sentit, és normal que pensi que si la llengua es debilita també es debilitarà la *comunitat política* amb la qual s'identifiquen i se senten integrats. En la mesura que això és així s'entén que els catalans tinguin un interès bàsic i legítim a preservar i a enfortir la seva llengua. Si no poguessin defensar la llengua que els identifica com a grup, no podrien defensar la seva identitat com a comunitat política diferenciada, amb la cohesió que ara presenta. És a dir, si la llengua catalana no rep el reconeixement adequat que li pertoca de rebre en el territori en què és la llengua pròpia, aleshores els catalans que veuen en ella el vincle principal d'identificació o d'integració amb la seva comunitat política tampoc no es veuran reconeguts com a comunitat diferenciada i experimentaran aquesta manca de reconeixement com un mal, perquè suposarà qüestionar l'element integrador de la comunitat política a la qual pertanyen i, per tant, posar en perill els béns que aquesta integració comporta.⁶³ És un fet contingent que la majoria de catalans estableixen un vincle tan fort entre llengua i reconeixement com a col·lectiu. És un fet polític sobre què pensa la comunitat catalana d'ella mateixa. Però que sigui un fet contingent –i que per tant el dia de demà pugui no ser així– no redueix força a la posició, sinó que més aviat l'hauria d'incrementar.⁶⁴

Sigui com sigui, amb el que hem dit n'hi hauria d'haver prou perquè un liberal consideri la llengua catalana un bé –no cal, doncs, defensar que és un bé perquè sense ella l'individu no podrà desenvolupar les seves facultats morals i, especialment, la seva llibertat. Tanmateix, aquesta resposta suposa, com acabem de veure, reconèixer la realitat específica de Catalunya en matèria lingüística –o sigui, que el català és un fet innegable característic del país– i acceptar, en conseqüència, la validesa de desenvolupar la noció estatutària de *llengua pròpia* a fi de normalitzar l'ús del català en tots els àmbits socials. Per tal que l'argumentació –en tant que argumentació de tipus liberal– funcioni és crucial, a més, deixar clar que aquest desenvolupament jurídic no comporta cap violació dels drets lingüístics dels castellanoparlants i que el

63. Com es veu, en aquest punt faig una certa adaptació de l'argumentació de Charles Taylor i de la seva «política de la diferència».

64. Quan es parla dels fets diferencials de Catalunya, sovint es parla del català. La llengua seria el principal fet diferenciador respecte a les altres nacions d'Espanya. Tanmateix, no és pròpiament la llengua el que ens diferencia de manera rellevant. És l'actitud política envers la llengua i la cultura. El fet diferencial és sobretot polític –i per tant, d'arrel intencional. Per això, quan els actuals màxims responsables de política lingüística de la Generalitat parlen de «despolititzar» l'assumpte de la llengua, només podem pensar que o bé han cregut que sostenir això és una bona estratègia política per impulsar l'ús del català, o bé s'han gegut l'enteniment.

tracte preferent que es deriva d'aquesta noció des de la perspectiva de l'Administració tan sols «suposa una garantia de la llengua catalana, no una exclusió de la castellana, i [que] només la mala fe hi pot arribar a considerar un atemptat per omissió del que estableixen els articles 3.1 CE⁶⁵ i 3.2 EAC,⁶⁶ quan «preferentment» o «almenys» pretenen garantir, d'acord amb el que estableix l'article 3.3 EAC,⁶⁷ una presència davant del que es considera una mancança social de fet, però de cap manera una exclusió de la presència fàctica actual del castellà».⁶⁸ En aquest sentit,

65. «El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la».

66. «L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol». Aquí la referència és a l'Estatut de 1979. En el nou EAC l'article equivalent és el 6.2, que diu: «El català és la llengua oficial de Catalunya. També ho és el castellà, que és la llengua oficial de l'Estat espanyol».

67. «La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya». Aquesta referència també és de l'Estatut de 1979. En el nou EAC, l'article equivalent és també el 6.2: «Els poders públics de Catalunya han d'establir les mesures necessàries per a facilitar l'exercici d'aquests drets i el compliment d'aquest deure».

68. M. HERRERO DE MIÑÓN, *op. cit.*, p. 20. Albert Branchadell dedica tot un capítol de *Liberalisme i normalització lingüística* a demostrar (i) que la noció de llengua pròpia és poc clara; (ii) que és dubtós que la llengua catalana sigui l'única llengua pròpia de Catalunya o que si ho fos això beneficiés la defensa de la llengua; (iii) que és dubtós que de la noció de llengua pròpia se segueixi l'imperatiu de la normalització. Ara no em puc aturar en els detalls de la seva argumentació. Amb la remarca que la noció de llengua pròpia no es conculquen els drets lingüístics dels castellanoparlants la meua exposició pot tirar endavant. Tanmateix, com que l'argumentació de Branchadell em sembla fal·laç, esbossaré una rèplica molt breu a cada punt. (1) En primer lloc, cal dir que no és gens estrany que Branchadell trobi la noció de llengua pròpia dubtosa, si ens demana el que sembla que ens demana: una definició completa que enumeri totes les condicions necessàries i suficients per a identificar una llengua com a pròpia. El que és dubtós, en tot cas, és que sigui raonable fer exigències d'aquesta mena en el tractament d'aquests i de molts altres assumptes. O és que potser creu que ens pot oferir una definició completa de *música*, *felicitat* o situació *socioeconòmica*, per exemple? D'altra banda, Branchadell critica que es vulgui explicar la noció de *pròpia* a partir de les qualificacions de *autòctona* o *originària* perquè aleshores el català no seria la llengua pròpia del País Valencià o de les Illes Balears. El que cal replicar aquí és que la vinculació entre el territori de Catalunya –i la resta dels Països Catalans– i la llengua no és essencial a la terra, a la geografia, per dir-ho així, tal i com sembla voler Branchadell que se li demostrï: una llengua no és una deu. El català és originari de Catalunya en el sentit que constitueix un factor important de l'aparició d'una realitat políticossocial anomenada «Catalunya» –o «Països Catalans»– i res més. Finalment, no entenc per què no n'hi ha prou per acabar de fer versemblant la creença que el català és la nostra llengua pròpia a dir que a Catalunya el català és d'«historicitat màxima» i el castellà, en canvi, d'«historicitat relativa». Encara que els responsables de la PLG no apel·lin a aquesta característica històrica del català, això no comporta que la noció de llengua pròpia sigui confusa. (2) Pel que fa a la possibilitat que el català no sigui *la* llengua pròpia de Catalunya, Branchadell afirma que, donat que no hi ha «una definició objectiva de llengua pròpia» i, per tant, algun dia en el futur la situació pot capgirar-se i hom pot arribar a acordar que el castellà també és llengua pròpia de Catalunya, més val abandonar aquesta noció, no fos cas que es doni un «efecte bumerang» contrari als interessos del català. Aquí la rèplica també és òbvia: per què hauriem de renunciar a la noció de llengua pròpia si existeix la possibilitat que el català deixi de ser-ho en el futur? Què té a veure una cosa amb l'altra? Renunciar a l'estratègia d'utilitzar, ara, la noció de llengua pròpia *perquè* un dia el català pot deixar de ser la llengua pròpia de Catalunya és tan absurd com renunciar a sotmetre a votació una proposta de llei al Parlament que sabem que guanyarem perquè un altre dia la distribució d'escons pot ser contrària als nostres interessos –si bé és veritat que el dia que el castellà sigui llengua pròpia de Catalunya, Catalunya serà una altra cosa. D'altra banda, l'enumeració de casos que Branchadell fa en aquest apartat per tal de demostrar com en molts països les nocions de llengua pròpia i llengua oficial no s'impliquen mútuament no fa sinó confirmar la convicció que no n'hi ha prou a tenir una «llengua pròpia», sinó que cal voluntat política i una situació sociolingüística particular perquè aquesta noció pugui formar part d'una estratègia ferma de defensa de la llengua. El que no demostra Branchadell és que no es dominin aquestes condicions a Catalunya. (3) Pel que fa a la tercera crítica, la que diu que de la noció de llengua pròpia no «es dedueix» l'imperatiu de la normalització lingüística, tan sols vull plantejar les preguntes següents: A quina mena de «normativitat» es

convindria remarcar, tal com fa Herrero de Miñón, a fi de subratllar el caràcter constitucional de la LPL, que aquesta és «indicativa per a la ciutadania i vinculant, en funció de la seva competència respectiva, per als poders públics i per al qui exerceix d'una manera o d'una altra potestats públiques o gestiona serveis públics».⁶⁹ És a dir, que no obliga ningú a parlar o bé el català o bé el castellà. Certament, aquesta línia d'argumentació no és gaire diferent de la que s'ofereix habitualment i coincideix amb l'argumentació que dona una institució tan liberal –almenys en la seva naturalesa– com és el TC. Però això juga més a favor nostre que no en contra nostra, ja que, tal com hem dit al principi, un dels principals motius per interessar-se per la pregunta de si un liberal podria defensar la PLG és justament saber si la PLG harmonitza bé amb el tramata d'institucions actuals que caracteritzem d'eminència liberal.

Un últim apunt: l'analogia entre la llengua i el vestir

No hauríem d'acabar aquest article sobre la compatibilitat entre el liberalisme i la PLG sense fer un últim apunt, o suggeriment sobre la relació «especial» que els parlants d'una llengua solen tenir amb ella. Hem rebutjat la concepció dels liberals antiPLG segons la qual hom manté amb la llengua o la cultura una relació anàloga a la que, en els estats democràtics moderns, hom manté amb la religió. Ara bé, de la mateixa manera que hem rebutjat aquesta primera concepció, també hem rebutjat la concepció dels essencialistes romàntics de la llengua segons la qual aquesta és un *Weltansicht*, una forma d'entendre el món particular i única. La relació especial, estreta, que hom manté amb la seva llengua no arriba tan lluny.

Hi ha una tercera manera d'entendre aquesta relació. Es tracta de veure la llengua com si fos una forma de vestir. L'analogia se'm va ocórrer fa uns anys, el 2003, arran d'una visita que va fer Jorge Semprún a Girona, amb motiu d'un seminari al voltant de la seva obra. En un interludi, Semprún va confessar a un dels periodistes que cobrien l'acte que estava acabant d'escriure la primera novel·la –que titularia *Veinte años y un día*– que hauria escrit en castellà –les novel·les que fins aleshores havia escrit, les havia escrit en francès. Per ell, aquesta circumstància constituïa tot un esdeveniment. La raó per la qual escrivia aquesta novel·la en castellà, va dir, és que parla de la història d'una família espanyola durant la Guerra Civil. I per sentir la

refereix? Quin «haver de» és rellevant aquí? És que potser «se segueix» de les directrius econòmiques comunitàries que els pagesos de l'avellana hagin de rebre subvencions, per exemple? És que potser «se segueix» del fet que la Seguretat Social espanyola no cobreixi l'atenció mèdica de l'oculista i de l'odontòleg que la Seguretat Social francesa no l'hagi de proporcionar? Que «se segueix» potser el contrari? L'error de Branchadell aquí és confondre la normativitat pròpia del fet polític amb una mena de normativitat lògica o conceptual estranya.

69. *Ibidem*.

història d'una manera més vívida, per creure-la més verídica, havia arribat a la conclusió que calia escriure-la en castellà. Aquest comentari em va fer rumiar. Per què va trobar que calia escriure la novel·la en castellà? Semprún és perfectament bilingüe: domina tan bé el francès com el castellà. No hauria de ser-li igual, escriure-la en una llengua que en una altra? Doncs bé, sembla que no li era igual. Per què?

Allò a què feia referència Semprún és una cosa molt semblant –potser és la mateixa cosa– a la qual fan referència els catalanoparlants –també bilingües– que asseguren que «parlar català està lligat a una manera de ser», si amb això no volen dir el que insinuen els essencialistes romàntics. Efectivament, aquesta frase es pot interpretar d'una altra manera. Podríem dir: «Una majoria de catalans som competents tant en castellà com en català. En aquest sentit, som bilingües. Quan parlem en castellà, veiem el món de la mateixa manera i creiem el mateix que quan parlem en català. Som les mateixes persones. El romàntic no té raó. I tanmateix... Tanmateix no podem deslligar qui som, què fem, allò amb què ens identifiquem o què esperem ser o fer; no podem deslligar-ho de la llengua que parlem. I la raó d'això és que la idea que ens hem fet de qui som, del que hem fet, d'allò amb què ens hem identificat i amb què esperem identificar-nos, és una idea feta normalment en català. El català no és pas la nostra pell, per dir-ho així –no canviem pas de naturalesa pel fet de passar a usar el castellà. Però sí que és com la forma de vestir que tenim tradicionalment: una «segona pell». De la mateixa manera que, quan un s'ha acostumat a portar unes peces de roba per fer determinades tasques, vol portar aquesta mateixa roba quan les ha de fer altres vegades, perquè així se sent còmode i ben preparat, nosaltres també ens sentim còmodes i ben preparats fent en català allò que hem fet normalment en català; i fer-ho en una altra llengua se'ns faria estrany. No necessàriament les fariem millor o pitjor; simplement ens sentiríem diferents. I, d'alguna manera, també «seríem» diferents. És un fet ben contingent de com som els humans; però, en bona part, som allò que «ens» acostumem a ser. Si l'hàbit fa el monjo, la llengua fa la nació, diríem. I és que a l'hàbit de parlar una llengua associem molts altres hàbits. Parlar una llengua és una experiència arrelada, fins i tot d'arrelament.»⁷⁰

70. També hi ha un exemple cinematogràfic esplèndid del que volem dir: el procés de transformació que pateix Elisa Doolittle, la protagonista de la pel·lícula *My Fair Lady*, de G. Cukor. Elisa passa de ser una persona ordinària i barroera a ser tota una dama gràcies al fet que aprèn a parlar tal com parla l'«alta societat anglesa»; automàticament, amb l'aprenentatge del *proper English* aprèn també a comportar-se com un membre d'aquesta classe social. La forma de parlar *proper English* i ser un membre de l'alta societat anglesa són una i la mateixa cosa, pràcticament. Això és un fet contingent. Tan contingent com és contingent que una gran majoria de catalanistes i nacionalistes catalans ho són per tal de protegir la llengua que consideren pròpia i que tenen com a criteri d'integració col·lectiva. Però una contingència d'aquesta mena té conseqüències ben importants, políticament.